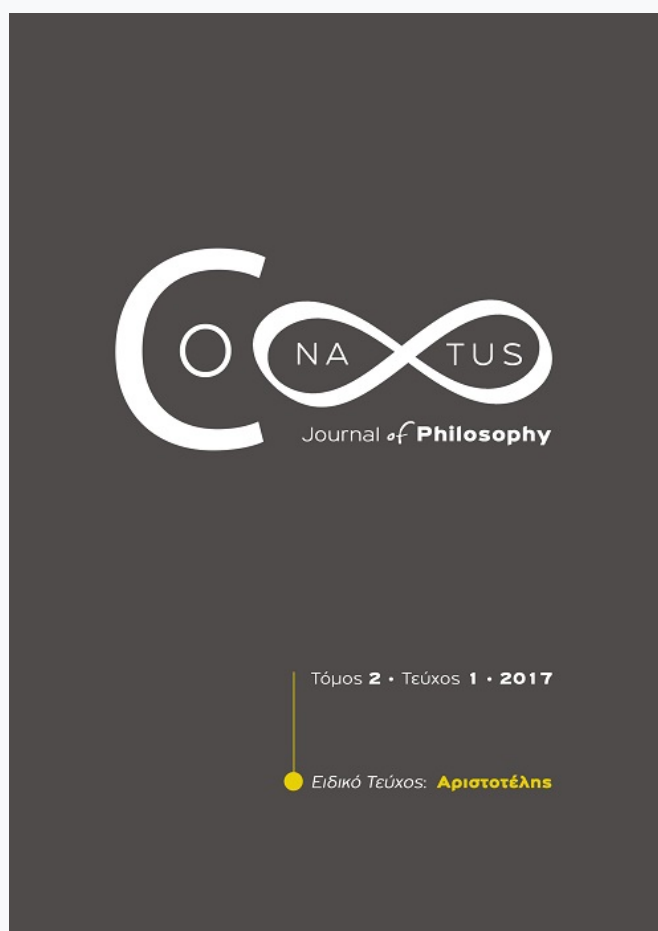

Conatus - Journal of Philosophy

Vol 2, No 1 (2017)

Conatus - Journal of Philosophy SI: Aristotle

Aristotle's Philosophical Thought Now and Then: With Emphasis on His Ontology and Teleology

Konstantina Rousidi

doi: [10.12681/conatus.16035](https://doi.org/10.12681/conatus.16035)

Copyright © 2018, Konstantina Rousidi

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Rousidi, K. (2018). Aristotle's Philosophical Thought Now and Then: With Emphasis on His Ontology and Teleology. *Conatus - Journal of Philosophy*, 2(1), 117–126. <https://doi.org/10.12681/conatus.16035>

Η φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη τότε και σήμερα: Η αριστοτελική οντολογία και τελεολογία

Κωνσταντίνη Ρουσσίδη

Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών

E-mail address: rousidi999@hotmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8547-654X>

Περίληψη

Η εργασία αυτή φιλοδοξεί να παρουσιάσει εκτενώς το πλαίσιο της αριστοτελικής μεταφυσικής και οντολογίας, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι τελευταίες έχουν συνδράμει στη σχετική σκέψη και επιστήμη του σήμερα. Μέσω της αναλυτικής εμβάθυνσης θα επιδιωχθεί η ομαλή μετάβαση στην αριστοτελική τελεολογία. Αφού παρουσιασθεί η αριστοτελική «βιολογία», φυσιολογία και λογική, το κείμενο θα εστιάσει στην αριστοτελική τελεολογία και θα επεκτείνει τη συζήτηση στους τομείς της ψυχολογίας επιδιώκοντας στο τέλος μία πειραματική σύγκριση με κάποιες πτυχές της ψυχχαναλυτικής αρχής της ηδονής. Η εργασία επιδιώκει να αποτελέσει μία επιπλέον ανάγνωση του αριστοτελικού καθολικού υλομορφισμού εμπλουτίζοντας παραγωγικά το πλαίσιο του εν θέματι φιλοσοφικού προβληματισμού.

Εισαγωγικό Σημείωμα

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο εγχειρίδιο ανάγνωσης και ανάλυσης της θεωρητικής πλευράς των έργων του Αριστοτέλους τα οποία, σύμφωνα με την νεωτερική τους κατηγοριοποίηση, αποτελούν τα Λογικά, τα Φυσικά-Βιολογικά και τα Οντολογικά-Μεταφυσικά. Έμφαση θα δοθεί στη θεώρησή τους σχετικά με τις ζώσες οντότητες και λιγότερο στη συσχέτισή τους με τον άυλο κόσμο. Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί θα είναι περιγραφική, συστηματοποιώντας τα εν θέματι μέρη της αριστοτελικής διδασχής και εστιάζοντας στην επιστημολογία και γνωσιολογία του φιλοσόφου. Σε κάθε παράθεση των επιστημονικών του επιχειρημάτων θα επιχειρείται η σύνδεσή τους με τις εκάστοτε έννοιες ή πρακτικές της σύγχρονης εποχής, ή/και η παραπομπή σε κάποιο σχετικό στοχαστή.

Ι. Βασικές Δομικές Έννοιες: Η Αριστοτελική Επιστημολογική Προσέγγιση

Στις αριστοτελικές διδασχές η κριτική απόσταση που διατηρείται από τις πλατωνικές διδασχές είναι εμφανής· διαφαίνεται, ωστόσο, η διατήρηση ορισμένων κομβικών ιδεών της τελευταίας, όπως η έννοια της Διαλεκτικής, η Οντολογική Προσέγγιση, δηλαδή η προσέγγιση με γνώμονα το ποια είναι η σύσταση του μελετώμενου αντικειμένου ή/και η υποστασιολογική του τοποθέτηση και η έννοια του «καθ' όλου»¹, ήτοι του γενικού-όλου έναντι του καθ' έκαστον. Κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση του ύφους και της ποιότητας της αριστοτελικής φιλοσοφίας διαδραματίζουν και οι νεολογισμοί του φιλοσόφου, ο οποίος προς όφελος της επιστήμης του, εάν έκρινε πως οι ήδη χρησιμοποιούμενες λέξεις δεν ήταν σημασιολογικά επαρκείς γραμματικά και εννοιολογικά, δεν δίσταζε να δημιουργεί νέες. Ποικίλες αριστοτελικές έννοιες σήμερα παραμένουν είτε αναλλοίωτες είτε χρησιμοποιούνται με διαφορετική ερμηνεία, μα με την ίδια ή παρόμοια δομοκατασκευή, βασικές από τις οποίες είναι οι εξής: ύλη, ενέργεια, θεωρία, συλλογισμός, υποκείμενο, λογική, φαντασία, επαγωγή. Με τη δημιουργία νέων όρων ο φιλόσοφος διευκόλυνε τη διαδικασία κατανόησης του αφηγηματικού σκέλους των εκάστοτε συμπερασμών του, θέτοντας τα όρια μέσα στα οποία μπορεί να είναι ελεύθερη προς εξέλιξη μία θεωρία. Ειδικότερα, με στόχο την επεξήγηση της δομής του ανθρώπινου λογοθεωρήματος, της λογικής κατασκευής μέσω προτάσεων και κρίσεων, συνδυασμένων σε κοινώς αποδεκτά σύνολα, επιδιώκει ο Αριστοτέλης να περιγράψει και να εξηγήσει την πραγματικότητα, κατέχοντας επιστημονική, όπως αποκαλείται σήμερα, εγκυρότητα.²

Στη συνέχεια, οτιδήποτε στην αριστοτελική θεωρία νοείται ως «αποδεικτικό» στοιχείο, αποτελεί ουσιαστικά τη θεωρητική αξιολόγηση των πληροφοριών μίας περιοχής της πραγματικότητας και με αυτό το δεδομένο, μεταβαίνοντας σε ορισμένες βασικές αρχές της γενικότητας του μελετώμενου κόσμου, θεωρούμενες ως θεμέλιες – οι γνωστές Πρώτες Αρχές³ – οδηγήθηκε ο Αριστοτέλης στην ουσία της λέξης «επιστημονικό»· μία έννοια που προσιδιάζει στην έννοια του μέσου όρου,

¹ Βλέπε Χ. Μπάλλα, «Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης για τον Ρητορικό Εμπειρισμό», στο *Φιλοσοφία και Ρητορική στην Κλασική Αθήνα*, επιμέλεια Χλόη Μπάλλα, 173-191 (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2008), 174-187.

² Βλέπε Β. Κάλφας, *Ο Αριστοτέλης πίσω από τον Φιλόσοφο* (Αθήνα: Καθημερινή, 2015), 43.

³ Βλέπε W. D. Ross, *Αριστοτέλης* (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1991), 89-92, όπου αποτελούν τις αναπόδευκτες πρωταρχικές υποθέσεις που κάθε επιστήμονας θέτει στην αρχή και οι οποίες περιέχουν πάντοτε κάποιο αυθαίρετο στοιχείο. Βοηθούν στη γρήγορη μετάβαση από τα επιμέρους στα καθολικά, ήτοι στην επαγωγή.

που συντελείται εν ασκέπτω χρόνω. Ακολουθώς, με τη βοήθεια της έννοιας της Λογικής⁴, παρούσας σε όλο το θεώρημα, νοείται αυτό που ο Αριστοτέλης στα *Αναλυτικά* του, αποκαλούσε διαλεκτική ή κατανόηση του λόγου⁵, άρα του επιχειρήματος, αποτελώντας την τέχνη του βίου, η καθολικότητα της οποίας βασιζόταν στην αφαίρεση των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του μελετώμενου αντικειμένου, ώστε να απομονωθεί και ερευνηθεί ολιστικά.

II. Η Ουσία της Επιστημονικότητας – Μία Οντοκεντρική Ορολογία

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του τρόπου εξαγωγής «επιστημονικών»⁶ αποτελεσμάτων από τον Αριστοτέλη αποτελούσαν τα ερμηνευτικά υποδείγματα που κατασκεύασε.⁷ Η θεμέλια δομή τους ήταν η ανάδειξη κρίσιμων προβλημάτων κατά τη μελέτη μίας προϋπάρχουσας, ή νέας, θεωρίας· η διάκριση των ιδιαίτερων γνωρισμάτων διά της κατηγοριοποίησης με στόχο την ανακάλυψη του είδους και του «ανήκειν», η ακολουθία ενός φιλοσοφικού «διλήμματος» ή απορίας και η εξαγωγή των συμπερασμάτων-απαντήσεων. Στη σύγχρονη εποχή η ως άνω διαδικασία αποτελεί μη συνειδητή πράξη, υποθετικά πρότερη του, κατά τα δεδομένα, φυσικού συλλογισμού· ωστόσο, αποδεικνύεται από τα παραπάνω πως αποτελεί προϊόν εργασίας του νου κατά συγκεκριμένα πρότυπα και έθη. Καθ' όλη τη μελέτη και παρατήρηση στο αριστοτελικό έργο γίνεται εμφανής η διαρκής αναζήτηση του έσω των παρατηρούμενων πραγμάτων και ατομικοτήτων. Αυτό που σήμερα αποκαλείται Οντολογία αποτελεί το μεδούλι της ύπαρξης της θεωρίας του Σταγειρίτη. Τον ανησυχούσε διαρκώς η πραγματική φύση του όντος, η «ουσία» του, έννοιες που πρώτος εισήγαγε στα πλαίσια της εξελικτικής πορείας της ερμηνευτικής του θεωρίας, ήτοι της μελέτης του παραγωγικού τρόπου ανάλυσης και κατανόησης των οντοτήτων. Μελετώντας τη φύση της Λογικής του θεωρίας πορεύεται στη Μεταφυσική του, ήτοι αυτό που ακολουθεί μετά τη μελέτη της φύσης των πραγμάτων και διαφορετικά, η αρχική αιτία ύπαρξης των πάντων.

Πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζουν σε αυτό το σημείο αποδειξιμότητας οι εσώτερες έννοιες *ψυχή* και *εντελέχεια*. Ως εντελέχεια νοείται ο τελικός και αγαθότερος σκοπός της ολοκλήρωσης του εκάστοτε

⁴ Η Λογική αποτελούσε για τον Αριστοτέλη ένα μέρος μίας συνολικής παιδείας που οφείλει να απαντά σε κάθε νόημον ον, το οποίο δύναται να εκτελεί το ρητορεύειν, χρησιμοποιώντας την πρώτη ως όργανο αποδείξεως της επάρκειας του εκάστοτε επιχειρήματος. Είναι αυτό που συναντάται ως Πρακτική Σκέψη – Practical Intelligence (MacIntyre) ή διαφορετικά, η συστηματική μελέτη της Αριστοτελικής Συλλογιστικής. Ο όρος Λογική όπως υφίσταται σήμερα επινοήθηκε από τον Αλέξανδρο Αφροδισιέα.

⁵ Βλέπε A. McIntyre, *After Virtue* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007), 108-120.

⁶ Κατά τη σημερινή σύλληψη.

⁷ Βλέπε A. Kenny, *The Oxford Illustrated History of Western Philosophy* (Oxford: Oxford University Press, 1994), υποδείγματα "Barbara", "Cesare", "Ferison".

όντος, η τελική μορφή κατά την πραγμάτωση της οποίας το αυτό ον «είναι» το να αποτελεί το αυτό είδος. Η μορφή που δίνει στη φύση είναι σχεδόν ανθρωπομορφική, αναγνωρίζει, όμως, πως ορισμένα πράγματα είναι δυνατό να εξηγηθούν μόνο με πρακτικά αίτια, επομένως σε κάθε θεωρητική ενατένιση και τελεολογική αναφορά υπάρχει το περιθώριο εξαίρεσης ή/και μη απολυτότητας των ισχυρισμών του. Σε όλες τις παραπάνω διαδικασίες υπάρχει κάποια μορφή συμπερασμού στο τελικό στάδιο της μετάβασης από τις γενικότερες προτάσεις της επιστήμης στις ειδικότερες· αυτό περιγράφεται μέσω της έννοιας του Συλλογισμού, που απαντά στις Λογικές του πραγματείες, ήτοι στα *Αναλυτικά πρότερα*, όπου επιχειρείται η αποκάλυψη της κοινής δομής που συναντάται σε κάθε μορφή επιχειρήματος και στα *Αναλυτικά ύστερα*, όπου δίδεται η έμφαση στα χαρακτηριστικά, που θα καταστήσουν το συλλογισμό έγκυρο, αληθή και άρα επιστημονικό. Ο συλλογισμός αναλύεται, επίσης, στα *Τοπικά* και τους *Σοφιστικούς Έλέγχους*. Η θεωρία του συλλογισμού και η μέθοδος της *συνεπαγωγής*⁸, η πρόσβαση σε μία καθολική γνώση τού είναι, δια μέσου επιμέρους επιχειρημάτων, καθόρισαν τα όρια της επιστημονικότητας, παρέχοντας τους αναγκαίους κανόνες και μεθόδους, με σκοπό να αποδειχθεί η εγκυρότητά τους. Εν συνεχεία, ο Αριστοτέλης στοχεύοντας στην αποδεκτή εγκυρότητα των επιχειρημάτων-λόγων, ονόμασε *αποδείξεις* τους συλλογισμούς εκείνους, μέσω των οποίων ένα επιμέρους συνδέεται με τους γενικά αποδεκτούς νόμους της αντίστοιχης επιστήμης και μπορεί να είναι κατηγορηματικό⁹ σε μία πρόταση και ισχύει για κάθε προσπάθεια παραγωγής πεποίθησης και ορισμών.¹⁰ Στην προσπάθεια βαθύτερης κατανόησης της σκέψης-νόησης ο Αριστοτέλης διαίρεσε τα εξεταζόμενα σε κατηγορίες-τάξεις, με την πρωτοκαθεδρία της ατομικής ουσίας.¹¹ Ειδικότερα, ως ανώτατη κατηγορία των υπαρχόντων στοιχείων ήταν η Ουσία εκείνη που προϋποθέτει τις άλλες.

Συστηματοποιώντας την παρατήρησή του, ο φιλόσοφος διέκρινε ότι ο εκάστοτε ερευνητής με σκοπό να κατηγορήσει τα εξεταζόμενα ξεχώριζε τη σύλληψη των ιδιοτήτων-αισθητών, από τη σύλληψη κοινών αισθητών-επιφανειακά χαρακτηριστικά. Αυτό αποτελεί τη θεωρία της *αντίληψης* των δεδομένων.¹² Με βάση τη θεωρία αυτή το εμπειρικό στοιχείο παίζει πρωτεύοντα ρόλο ως προ-φιλοσοφική βαθμίδα γνώσης και καταγραφής αντικειμενικών καταστάσεων, χωρίς αναζήτηση αιτίων, βασιζόμενο σε ένα συνδυασμό πολλαπλών φυσικών και υλικών

⁸ Μια υποθετική πρόταση είναι ψευδής στην περίπτωση κατά την οποίαν ο ηγούμενος όρος είναι αληθής και ο επόμενος όρος είναι ψευδής και μόνο σε αυτή.

⁹ Ο όρος της πρότασης που αποδίδει μια ιδιότητα στο υποκείμενο ή το αντικείμενο διά του ρήματος.

¹⁰ Ορισμός ως ο μέσος-ενδιάμεσος όρος που συνδέει μία ιδιότητα με το Υπο-κείμενο.

¹¹ Βαθύτερο ποιητικό αίτιο ύπαρξης του ατομικού στοιχείου.

¹² Βλέπε Ross, 52-94.

παραγόντων ανάλογα με την πρόσληψη και την πολυμορφία του αντικειμένου. Η εκάστοτε ειδικότερη γνώση του «τί είναι», βασίζεται σε μία αναπαραστατική θεωρία, κατά την οποία τα παθήματα του εσωτερικού στοιχείου του όντος, είναι ομοιώματα πραγμάτων και εμπειριών. Τα ομοιώματα αυτά, κατά τον Αριστοτέλη, απορροφώνται από το παθητικό¹³ μέρος του νου. Με αυτή τη λογική πορεία το νοητικό σκέπτεται τις μορφές μέσα στις εικόνες, δίδοντας σε αυτή την ικανότητα του νοητικού την αιτία συνειδητοποίησης της ουσίας των δεδομένων της αντιληπτικότητας του καλού και του κακού¹⁴ ή του δίκαιου και άδικου. Το παθητικό μέρος του νου και η διάκρισή του από το ποιητικό, αποτελούν τον κορμό της έννοιας της ψυχής στην αριστοτελική θεωρία.

Μέρος των ως άνω δεδομένων απαντάται αργότερα στην παράθεση του L. Wittgenstein στο *Tractatus Logico-Philosophicus*, σχετικά με την «λογική εικόνα», ως εξής: «Κάθε εικόνα έχει τη λογική της μορφή. Κάθε αναπαράσταση μπορεί να θεωρηθεί ως μία σύνδεση γεγονότων, το καθένα από τα οποία σημαίνει την ύπαρξη μιας αντίστοιχης κατάστασης. Και έτσι κάθε εικόνα είναι γεγονός, επομένως τα στοιχεία της μπορούν να συσχετιστούν με αντικείμενα και να χρησιμοποιηθούν ως υποκείμενα σε μια πρόταση».¹⁵ Εδώ φαίνεται η επιρροή του αριστοτελισμού στη λογική πρόσληψη της γνώσης, μέσω της εικόνας. Επιπλέον, στον M. Blanchot απαντάται στη θεωρία της έλξης, όπου όπως ισχυρίζεται «...να ελκύεσαι δεν σημαίνει να καλείσαι από το θέλγητρο του εξωτερικού είναι μάλλον να νιώθεις μέσα στο κενό και την ένδεια την παρουσία του έξω και συνδεδεμένος με αυτή την παρουσία το γεγονός ότι είσαι ανεπανόρθωτα εκτός του έξω».¹⁶

III. Το Αριστοτελικό τέλος

Το αριστοτελικό τέλος σημαίνει τον τελικό σκοπό κάθε ύπαρξης, πρακτικής, θεωρίας, στηριζόμενο στην πεποίθηση ότι η φύση δεν δημιουργεί τίποτε μάταια, και κάθε επιμέρους υπόσταση έχει να υποδείξει κάτι το αξιόλογο, όπως και κάθε θεωρητική προσέγγιση ή πρακτική έρευνας αποτελούν το σώμα ενός τελικού όλου, στο οποίο στοχεύει άμεσα ή έμμεσα. Η οντολογική διάσταση ενυπάρχει από την αρχή ως το τέλος στον χαρακτήρα του αριστοτελικού έργου μέσα από το αίτιο και αιτιατό κάθε έννοιας και θεωρίας· γίνεται εμφανής μεταβαίνοντας

¹³ Το ποιητικό μέρος ποιεί-δημιουργεί, ενώ το παθητικό απορροφά και διασπά.

¹⁴ Βλέπε Kenny, 58-59.

¹⁵ Βλέπε L. Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, μετάφραση Ι. Κιτσόπουλος (Αθήνα: Παπαζήσης, 1978), 267.

¹⁶ Βλέπε M. Foucault, *Ο Στοχασμός του Έξω* (Αθήνα: Πλέθρον, 1996), 29-35.

σε μία οντολογική τελεολογία, ήτοι τη συνειδητοποίηση πως τελικός στόχος κάθε πονήματος είναι η κατανόηση του «είναι» και του τί είναι να είναι αυτό που είναι κάθε όν ή κατάσταση.

IV. Η Αριστοτελική Φυσική και Μετα-Φυσική

Η θεωρία των Κατηγοριών, όπως αναφέρθηκε, οδηγεί στο πόρισμα πως οτιδήποτε πρέπει να μελετάται, να διαιρείται και να κατηγοριοποιείται, ούτως ώστε να αποδειχθεί. Η σύλληψη της υλικότητας και φύσης της εκάστοτε μελετώμενης υπόστασης, αποτελώντας το τέλος του *ὅτι* και του *διότι*, κάνει τον παθητικό νου αίτιο της αντιληπτικότητας των υποστάσεων με κυρίαρχη την έννοια *ουσία*, η οποία διαιρείται στην πρώτη ουσία – δηλαδή το πραγματικό ον που ούτε λέγεται για ένα Υποκείμενο ούτε υπάρχει σε ένα Υποκείμενο – και στη δεύτερη, δηλαδή το είδος-γένος, που λέγεται για ένα Υποκείμενο αλλά δεν υπάρχει σε ένα Υποκείμενο, ως ιδιότητα. Τα παραπάνω αποτελούν κεντρικό σημείο στη Λογική συλλογιστική του Αριστοτέλη και ολοκληρώνουν πλέον την έννοια της «εντελέχειας». Ειδικότερα, το τί αποτελεί το είδος, αποτελεί το σκοπό ύπαρξής του και το «τί» μέλλει να είναι η οντότητα, δηλαδή η βαθύτερη ουσία της, είναι το εν τέλει τέλος, η εντελέχεια. Η τελευταία αποτελεί το ολοκληρωμένο σημείο ηρεμίας-τελείωσης, ένα σημείο που κάθε φυσική μεταβολή έχει ως κατάληξη.

Η κατάληξη αυτή είναι η τελειότερη μορφή που δύναται να πάρει το εκάστοτε είδος, ώστε να είναι αυτό που πρέπει να καταλήξει να είναι. Σε αυτό το σημείο δημιουργείται το θεμέλιο του αριστοτελικού «Περφexιονισμού»¹⁷, όπου το τελικό στάδιο εξέλιξης κάθε ερευνησιμής μορφής είναι το τελειότερο και αγαθότερο της ικανότητάς του, άρα άξιο μελέτης. Ο τελικός σκοπός του πρώτου δεν υφίσταται μέσα σε κάποιο νου, παρὰ είναι δοσμένος από το θεό και τη φύση. Ο όρος *θεός* αποτέλεσε μία παραχώρηση έννοιας, ώστε να γίνει προσβάσιμη και αντιληπτή στον κοινό νου και σημαίνει ότι, «*θείο*»¹⁸ μπορεί να είναι μόνο ό,τι μπορεί να υπερκεράσει την υλικότητα του φυσικού κόσμου· σηματοδοτεί την ολοκλήρωση των δυνατοτήτων του σώματος, από τη στιγμή που το σώμα αυτό δεν είναι νεκρό, δηλαδή το να αποκτήσει συγκεκριμένη οργάνωση και συγκεκριμένες λειτουργίες και οφείλεται σε αυτό το μεγαλείο της δυνατότητας του όντος να ζήσει. Η ψυχή, αποτελώντας την κατάλληλη έννοια για να περιγραφεί η ως άνω δυνατό-

¹⁷ Βλέπε Ross, 119-134 και, περί επιμονής του Αριστοτέλους στο 'τέλειο' τέλος, «όντας η μέγιστη δυνατότητα αρετής του ειδικού όντος που ερευνάται», όπως ανέφερε ο Στέλιος Βιρβιδάκης στην εισήγησή του με τίτλο *Η Σύγχρονη Νεοαριστοτελική Αρετοκρατική Ηθική: Απορίες και Προβλήματα*, η οποία ανακοινώθηκε στην Επιστημονική Ημερίδα του Εργαστηρίου Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας του ΕΚΠΑ και του *Conatus – Journal of Philosophy* στις 15 Δεκεμβρίου 2016.

¹⁸ Ross, 126-129.

τητα, τελεί σε αλληλένδετη σχέση με τη μελέτη της φυσιολογίας και βιολογίας του ανθρώπου, προς εξήγηση της ψυχοσύνθεσής του, της ευχαρίστησής του και της πραγμάτωσης του αγαθότερου και αρτιότερου σκοπού του συγκεκριμένου όντος. Σημαντική είναι η επιρροή αυτής της οπτικής στο φροϋδικό έργο της αρχής της ηδονής, όπου υφίσταται μία ορμική τάση προς τον στόχο, ο οποίος αποτελεί την επίτευξη της ηδονής-σταθερότητας, δηλαδή της απώτερης για την στιγμή εκείνη ευχαρίστησης των επιθυμιών και των ορμών της αυτοσυντήρησής.¹⁹

V. Η μεταβολή γενεσιουργό αίτιο των όλων και των εκάστων

Εν συνεχεία, ο Αριστοτέλης θεμελιώνει την έννοια της φύσης σε κάθε ουσιολογική και ψυχοουσιολογική μελέτη του, και με αυτή την εργαλειακή έννοια νοεί μία έμφυτη ορμή²⁰ που παρατηρεί σε κάθε οντότητα ένυλη και άυλη, η οποία και ωθεί σε κάποια ανάλογη ή μη μεταβολή. Η σύλληψη της κίνησης καθίσταται δυνατή μέσω της σκέψης μεταφρασμένης ως έλλογης επιθυμίας, μία επιθυμία για την απόλυτη τελειοποίηση του τώρα, μία παρούσα ηδονή· η πραγμάτωση της φύσης μπορεί να ιδωθεί και ως απόλυτη στιγμιαία τάση υποβολής σε ένα ορισμένο ηθελημένο αγαθό, το οποίο θέτει σε λειτουργία την κίνηση και τη μεταβολή, είτε το αγαθό είναι μία ύλη είτε μία έννοια που δεν εξαρτάται από τον ένυλο παράγοντα. Συγκεκριμένα η επιθυμία λογίζεται ως το αίτιο της κίνησης μα και ως προϋπόθεσή της· επομένως για τον Αριστοτέλη δεν χρήζει αποδείξεως εφόσον αποτελεί μία από τις Πρώτες Αρχές που προ-απαιτούνται για την έναρξη κάθε έρευνας. Η φύση επομένως αποτελεί μία έννοια συλλογική, η οποία περιλαμβάνει τις φύσεις των φυσικών σωμάτων και τη μελέτη των μερών ως συνόλου, διαφοροποιούμενη από το μηχανοκρατικό στοιχείο και προσλαμβάνεται ως έμμορφη ύλη και ένυλη μορφή. Το αίτιο αποτελεί το τέλος, δηλαδή το σκοπό και την ιδιότητα της μεταβολής, η οποία τελευταία αποτελεί τον προσδιορισμό της φυσικής τελεολογίας σε ένα σύμπαν χωρίς δημιουργό, αιώνιο και αγέννητο, που εμπεριέχει έμβια όντα χωρίς το ίδιο να είναι έμβιο ον²¹ και οδεύει προς την επίτευξη του αυτού τέλους.

Το ουσιαστικό στοιχείο της ύπαρξης για τον Αριστοτέλη είναι ένα «κινούν ακίνητο» το οποίο κινεί χωρίς να κινείται. Είναι σαν μία ανθρωπόμορφη σκέψη του κινήτρου, εγγυώμενο την αλυσίδα των μεταβολών γύρω από τον εαυτό του κατά τόπο, σε ένα κυκλικό συνεχές, δίχως μέγεθος, ευρισκόμενο στην περιφέρεια του κόσμου, ως ερώμενο.

¹⁹ Βλέπε S. Freud, *Πέραν της Αρχής της Ηδονής* (Αθήνα: Επίκουρος, 2014), 19-34, 62-67.

²⁰ Αυτόθι, 55-56.

²¹ Όντας η ουσία της ουσίας που αντιλαμβανόμαστε ως ουσία.

Με αυτό το συστατικό γνώρισμα του φυσικού κόσμου, ήτοι να ταυτίζεται σε τελική ανάλυση με τη γένεση και τη φθορά, την αύξηση και τη μείωση, την αλλοίωση ως προς την ύπαρξη, το μέγεθος, τις ιδιότητες και τον τόπο, γίνεται μία μετάβαση στην επιστήμη της Πρώτης Φιλοσοφίας²², η οποία προσεγγίζει την πραγματικότητα με τις έννοιες του αιτίου, της ουσίας, της ύλης, του τέλους και αποτελεί τη θεωρητική γνώση των πρώτων αρχών και αιτίων των φυσικών, αποτελώντας τα *Μετά τα φυσικά* και όσα συνδέονται με «το *ον ως ον*».²³ Το κινούν ακίνητο είναι το ποιητικό²⁴ αίτιο της διαρκούς γέννησης και φθοράς, κατά τον Αριστοτέλη· απαντά σε μία συγκεκριμένη κίνηση, εκείνης του ήλιου επί της γης, όπου ως μία πέμπτη ουσία, διαφορετική από τα τέσσερα επίγεια στοιχεία²⁵, είναι ένα άφθαρτο υλικό που επιτρέπει την κυκλική κίνηση, τη μετάβαση από το *δυνάμει* στο *ενεργεία*. Είναι ακίνητο διότι, εάν κινούνταν, θα έπρεπε να αιτιολογηθεί η κίνησή του με ένα άλλο κινούν, άρα το πρώτο κινούν αίτιο είναι κατ' ανάγκην ακίνητο. Η αριστοτελική Μεταφυσική μιλά για την ίδια την πραγματικότητα στην ολότητα και καθαρότητά της, προετοιμάζοντας το έδαφος για θεμελίωση επιμέρους κλάδων του φυσικού ερευνητή.

V. Συμπερασματικές Θέσεις

Συμπερασματικά, οι εν θέματι θεωρητικές αριστοτελικές διδαχές αποτελούν σπουδαίους παράγοντες συνεισφοράς στη μεταγενέστερη φιλοσοφία και η μακρά χρηστική τους διάρκεια έως και τον 17^ο αιώνα ως κυρίαρχες στα εκάστοτε ισχύοντα πρότυπα φιλοσοφίας, τμήματα των οποίων ισχύουν έως σήμερα, επισημαίνει την μοναδικότητά του. Στις αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν είναι φανερό πως σε κάθε γραπτή παράδοση πολιτισμών του σήμερα υπάρχουν ίχνη του αριστοτελισμού, ακόμη και σε παραδόσεις θεμελιωδώς διαφορετικές και περισσότερο ανοιχτές ιδεοληπτικά από την αριστοτελική. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Αριστοτέλης ίδρυσε ποικίλα επιστημονικά αντικείμενα²⁶ αντιλαμβανόμενος την αναγκαιότητα καταγραφής και κατηγοριοποίησης των πληροφοριών και των ερευνών που πραγματώνονται, ώστε να καθίσταται δυνατή η σύγκριση, η κρίση, η γνώση και η κατανόηση του κοσμικού και μεμονωμένου όλου, του τελικού αιτίου ύπαρξης του κάθε όντος και το βέλτιστο σημείο αυτοπραγμάτωσής του. Αυτό προσέφερε και

²² Ό,τι ονομάζουμε σήμερα Θεολογία.

²³ Βλέπε Αριστοτέλη, *Τα Μετά τα φυσικά*, επιμέλεια Α. Παπανδρέου (Αθήνα, Γεωργιάδης, 2002), 1003 a 21-22.

²⁴ Εκείνο που είναι υπεύθυνο για την «ποίηση» αυτού του αιτίου, για το «ποιείν» του, δηλαδή τη δημιουργία του.

²⁵ Βλέπε Ross, 103, περί γης, αέρα, νερού και φωτιάς.

²⁶ Όπως η βιολογία, η φυσική, η ποιητική.

προσφέρει ένα γόνιμο έδαφος ερευνητικής δραστηριότητας²⁷, έχοντας καθιερώσει την αναγκαιότητα του οντολογικού προβληματισμού. Ο Αριστοτέλης, επίσης, παγίωσε τη μορφή που έχει σήμερα η ερευνητική μεθοδολογία και θεμελίωσε την ύπαρξη εξειδικευμένου λεξιλογίου για κάθε επιστήμη. Πρώτος έθεσε την αρχή οργάνωσης των προγενέστερων γνώσεων ανά θέμα, εντοπίζοντας συγκεκριμένα προβλήματα και ενσωματώνοντας τη διαλεκτική αντιπαράθεση αντικειμενικά.

Μολαταύτα, η ανατρεπτική αναγεννησιακή αποκαθήλωση του φιλοσόφου δεν αποφεύχθηκε· σπουδαίοι επιστήμονες όπως ο Κέπλερ, ο Ντεκάρτ, ο Γαλιλαίος πρωταγωνίστησαν στην επιστημονική επανάσταση του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, όντες αντιαριστοτελιστές. Μείζον θέμα διένεξης υπήρξε η πρόσμιξη της θεωρίας του Αριστοτέλη με το Χριστιανισμό, ένα υβρίδιο του Ακινάτη με περιεχόμενο πολύ διαφορετικό από τις αυθεντικές αριστοτελικές διδαχές. Ωστόσο, ενώ πολλά διδάγματα του Αριστοτέλη αποδείχθηκαν ασαφή ή/και μη αποδείξιμα²⁸, η αριστοτελική φιλοσοφία καταδεικνύει εμφανή προσαρμοστικότητα και διαχρονικότητα. Ούσα επικεντρωμένη στη φυσική πραγματικότητα και ενώ οι συνθήκες αλλάζουν από εποχή σε εποχή η μελέτη της φύσης εξακολουθεί να παραμένει κοινό μέλημα κάθε φιλοσοφικά σκεπτόμενου ανθρώπου, στον οποίο η αριστοτελική σκέψη μπορεί να προσφέρει ασφαλές καταφύγιο ή/και αφετηρία προβληματισμού.

Αναφορές

Αριστοτέλης. *Τα Μετά τα φυσικά*. Επιμέλεια Α. Παπανδρέου. Αθήνα: Γεωργιάδης, 2002.

Freud, S. *Πέραν της Αρχής της Ηδονής*. Αθήνα: Επίκουρος, 2014.

Foucault, M. *Ο Στοχασμός του Έξω*. Αθήνα: Πλέθρον, 1996.

Κάλφας, Β. *Ο Αριστοτέλης πίσω από τον Φιλόσοφο*. Αθήνα: Καθημερινή, 2015.

Kenny, A. *The Oxford Illustrated History of Western Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1994.

McIntyre, A. *After Virtue*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007.

Μπάλλα, Χ. «Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης για τον Ρητορικό Εμπειρισμό». Στο *Φιλοσοφία και Ρητορική στην Κλασική Αθήνα*, επιμέλεια Χλόη Μπάλλα, 173-191. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2008.

Ross, W. D. *Αριστοτέλης*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέ-

²⁷ Βλέπε McIntyre, 146-164.

²⁸ Ο ίδιος ισχυριζόταν ότι πολλές διδαχές του χρήζουν τελείωσης ή ίσως αποτέλεσαν συμπερασμούς μίας πιο ανώριμης επιστημονικά περιόδου του.

ζης, 1991.

Wittgenstein, L. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Μετάφραση Ι. Κιτσόπουλος. Αθήνα: Παπαζήσης, 1978.